

ANCA VASILIU

Imagini ale sinelui în Antichitatea târzie

Traducere din limba franceză de
Mihaela Voicu

Text și traducere revăzute de autoare

Spandugino

Cuprins

Preambul: <i>Habet speculum philosophus!</i>	7
<i>Obiectul de studiu și originea textelor</i>	21
CAPITOLUL I. Oglinda: lecția lui Apuleius (de la oglinda sofistă la imaginea lăuntrică)	27
Provocarea filosofiei	35
<i>Atracția și momeala</i>	50
Un discurs pentru o oglindă	60
<i>Adevărul în situație</i>	76
<i>Procesarea imaginii</i>	87
Discuție, inculpare: sinele și celălalt într-un discurs public. .	100
<i>Efectul dedublării</i>	110
Portretul <i>daimôn</i> -ului.	131
CAPITOLUL II. Contemplarea sau legătura nevăzută după Plutarh și Plotin	143
Privire, contemplare și imitare	143
Contemplarea virtuoașă	159
Experiența speculativă speculară	172
Convertirea asemănării.	192
CAPITOLUL III. Rușinea trupului și autoportretul sufletului . .	201
Nodul problematic al vizibilului și al imaginii (premise) . . .	201

Ce este, ce se vede	212
<i>Identitate, non-identitate, decalaje</i>	223
Portretul și autoportretul lui Plotin în relatarea lui Porfir . . .	239
<i>Trupul sufletului sau imaginea imaginii ca portret</i> <i>al unui om</i>	250
Umanitate picturală și corporalitate iconică a logosului la cei doi Grigorie	263
<i>Omul, autoportret al lui Dumnezeu?</i>	276
Un detaliu pentru întreg – sau despre neted și aspru în viziunea lui Iulian	288
<i>Echivocul disprețului și detașarea artificială de imagine</i>	297
Vizibilul, imaginea și portretul: om sau persoană?	304
CAPITOLUL IV. Imaginea-amprentă și portretul	311
Urmă și imagine: mărturia singularului și modalități de individualizare	313
Amprentă și portret; necesitatea numelui	320
Un portret în formă de urmă sau chipul ca pecete a ființei. . .	334
Trup și chip (în loc de concluzie)	347
EPILOG. Ipseitatea (sau viul aflat sub ființă): a crea o imagine a sinelui	351
<i>Radiografii finale</i>	352
<i>A crea o imagine a sinelui?</i>	356
<i>Chipuri ale omului</i>	360
Lucrări citate	369
Index al autorilor antici și al operelor	381
Index al autorilor moderni	385

Director: Lavinia Spandonide
Director editorial: Paul Marinescu
Redactor: Maria Hulber
Tehnoredactor: Constantin Niță

Tipărit la NeoProTip

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
VASILIU, ANCA

Imagini ale sinelui în Antichitatea târzie /

Anca Vasiliu ; trad. din lb. franceză de Mihaela Voicu.

- București : Editura Spandugino, 2025

Conține bibliografie

Index

ISBN 978-630-6543-78-6

I. Voicu, Mihaela (trad.)

1

Images de soi dans l'antiquité tardive

© Librairie Philosophique J. Vrin, Paris, 2012.

www.vrin.fr

Copyright © Spandugino, 2025

Toate drepturile rezervate Editurii Spandugino.

Editura Spandugino

Strada Docenților, nr. 18, sector 1, București

Comenzi telefonice: 0040 737 730 700

Comenzi prin e-mail: office@edituraspandugino.ro

Comenzi online: www.edituraspandugino.ro

Preambul

HABET SPECULUM PHILOSOPHUS!

Patru studii consacrate unor texte din Antichitatea târzie încearcă să răspundă la o întrebare recurentă: de ce particularul nu se închide în identitatea cu sine, ci, dimpotrivă, ne permite să gândim unitatea cu universalul în fiecare ființă vie? Mai mult, cum ne permite să gândim această unitate fără a ne pierde în ea, păstrându-ne în același timp singularitatea și arătându-ne astfel celorlalți, unici, dar recognoscibili? Cum de individul poate sesiza în sine relația sa intimă cu specia căreia îi aparține? Altfel spus, cum știe un om că este om și cum îi permite această relație intimă să gândească universalul și, de asemenea, să surprindă universalul în sine? Răspunsul este că această relație intimă are loc prin intermediul propriei imagini, a unei imagini a sinelui care permite omului deopotrivă să se reprezinte și să se prezinte, situându-se față de el însuși la distanța necesară pentru ca expresia identității sale să apară de la sine. Unitatea particularului și a universalului se dezvăluie privirii atunci și numai atunci când singularul întâlnește și recunoaște singularitatea ființei care se dăruiește arătându-se de la sine. Acesta este răspunsul pe care cele patru studii cuprinse în acest eseu încearcă să-l ilustreze și să-l argumenteze.

Omul individual ar gândi, așadar, relația sa individuală cu universalul în termeni de singularitate reflexivă. Ce îi dezvăluie însă această reflexivitate a propriei identități? Găsește el pe „cineva”,

posibilitatea unui „altul”, a unui „străin” ascuns în adâncul sine-lui, pentru a ieși din tăcerea tautologică a identității imanente și a se elibera în același timp de povara reprezentării generale, care riscă uneori să-i împiedice fapta și chiar actualizarea lui ca individ, pur și simplu? Intuiește el, oare, posibilitatea transcendentă a unui „celălalt”, nu pentru a se determina prin opoziție cu el sau pentru a-l face pe acest „altul” răspunzător de faptele sale, ci pentru a căuta un scut împotriva reducerii singularității la o sumă de particularități, la un set de proprietăți comune și accidentale care nu satisfac pe nimeni ca definiție a identității totale, întrucât reduc individul la ceea ce poartă el, fără alegere prealabilă: corpul și chipul său, numele și limba, apartenența la o familie și existența lui fixată într-un timp și un loc dat?

În sfârșit, ce înseamnă, mai exact, „cunoaște-te pe tine însuși?”, de vreme ce cunoașterea particularului sau a singularului trebuie măsurată întotdeauna prin raportul de non-identitate activă, vitală sau existențială, dintre particular și universal? Întrucât trebuie să caute neîncetat diferența care distinge, dar care îi și îngăduie unuia să se pună în locul celuilalt, fără a trece neapărat prin cunoașterea indiferentă a categoriilor de gen și specie.

Primele două studii caută să surprindă și să înțeleagă modul în care un scriitor și retor din secolul al II-lea și un filosof din secolul al III-lea au gândit relația cu sine într-un discurs public și, respectiv, într-un tratat cu subiect speculativ autoreflexiv. Cum putem crea o imagine despre noi înșine pentru ceilalți? Este această imagine proiecția explicită a unei identități recunoscute formal sau devine implicit o expresie a sine-lui, odată ce însoțește în mod natural cuvântul și fapta? Este, de altfel, identică sau cel puțin asemănătoare cu proiecția propriei identități surprinse în timpul unui exercițiu solitar de contemplare, ce implică o formă de cunoaștere reflexivă și se raportează, parțial, dar în mod necesar, și la un exercițiu de imitație intimă, specific mișcărilor sufletești?

În ambele cazuri, această imagine a sinelui nu este doar expresia unei relații cu sinele bazate pe date sau acțiuni singulare, ci constituie, în același timp, expresia unei căutări a puterii care însoțește procesul de cunoaștere. Transmitem propria noastră imagine pentru a ne afirma la fel cum rostim cuvinte pentru a convinge, a depune mărturie sau a oferi credibilitate. Ne creăm o imagine și ne transmitem și nouă această imagine a sinelui, pentru a avea control asupra ei sau cel puțin pentru a avea un anumit control asupra noastră, ca și cum această dedublare ar produce, la nevoie, un altul în adâncul aceluiași *sine*. Ca orice cunoaștere, cunoașterea de sine generează o putere care se actualizează în exprimare și care exercită control asupra sinelui și putere asupra celuilalt – sau cel puțin o atracție.

Cu toate acestea, două aspecte recurente apar imediat în constituirea și în utilizarea publică sau intimă a imaginii sinelui. Pe de o parte, această imagine este alcătuită exclusiv din cuvinte care arareori apelează la date vizuale, dar care, pe de altă parte, dezvăluie persoana ce ține un discurs. Imaginea sinelui joacă, așadar, rolul unui instrument flexibil și fidel, rol care presupune că e considerată drept o imagine de gradul al doilea, asemenea unei reflecții a ceea ce este deja vizibil sau constituie deja o imagine proprie. De asemenea, ea nu este neapărat de ordin vizual, nu se identifică imediat cu genul „portret”, ci îl face vizibil, pe de altă parte, pe acela pentru care relația cu sine vine din nevoia de exprimare publică sau pe acela pentru care căutarea intimă a cunoașterii, a însușirii și a dominării ia forma scrisului. Chiar dacă nu este concepută pentru a fi vizibilă în sine – și deci separată de subiect –, această imagine servește totuși pentru a pune în lumină, adresându-se privirii și făcând astfel vizibil subiectul, în spatele căruia imaginea însăși dispare. Pe de altă parte, spre deosebire de obișnuita definiție a unei imagini care presupune alteritatea față de identitatea pe care o înfățișează, imaginea sinelui se înscrie într-o ecuație